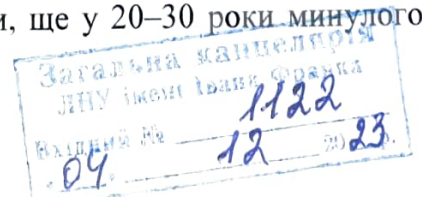

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри перекладознавства Ребрія Олександра Володимировича на дисертацію Галас Анни Сергіївни «Соціокультурна модель критики театрального перекладу», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.16 – перекладознавство (Львів, 2023. Загальний обсяг дисертації 264 с.)

Виокремлення сучасної науки про переклад у самостійну галузь відбулося багато в чому завдяки зусиллям критиків перекладних творів, які у своїх рецензіях, написаних переважно в жанрі літературного есе, тим не менш зуміли закласти підвалини наукового перекладознавчого аналізу спочатку на засадах літературознавства, а пізніше й мовознавства. Як зауважує з цього приводу Олександр Кальниченко, «численні рецензії на переклади, серед авторів яких слід виділити Андрія Ніковського, Павла Богацького, Бориса Якубського, Миколу Зерова, Павла Тиховського, Сергія Родзевича, Володимира Державина, Григорія Майфета, Єлизавету Старинкевич, Освальда Бургардта, Дмитра Рудика, Олександра Білецького, Юрія Савченка, Григорія Коваленка-Коломацького, Агапія Шамрая, Івана Кулика, сприяли удосконаленню аналізу перекладів, формуючи підходи до вирішення проблем віршованого перекладу, передачі діалектної та арготичної мови, архаїзмів, сленгу, звертаючи увагу на передачу пунктуації, власних назв, але головним чином випрацьовуючи норми перекладу, зокрема відбору творів» (2011, с. 35).

Поважне місце критиці перекладу відводив у своїй структурі «новонародженої» дисципліни Джеймс Голмс, розташовуючи її на другому рівні прикладного перекладознавства поруч із підготовкою перекладачів та допоміжними засобами перекладу. З плином часу в царині критики перекладу почали відчутно проявлятися дві тенденції. Перша полягала в тому, що критичні розвідки все далі просувалися на периферію перекладознавчих досліджень, водночас впевнено рухаючи критику перекладу в напрямку компаративного літературознавства. Друга тенденція проявлялася в тому, що критика перекладу, яка, як ми щойно з'ясували, ще у 20–30 роки минулого

століття привернула увагу до низки мовних та стилістичних проблем, які й до сьогодні широко обговорюються фахівцями, почала відчувати на собі вплив тих численних філологічних і нефілологічних теорій, які формують порядок денний сучасної транслятології. В цьому аспекті не можна оминати увагою передусім семіотику, адже критика театрального й аудіовізуального перекладу сьогодні може вважатися вельми популярним жанром.

Ще одним важливим аспектом функціонування критики перекладу є її важлива роль у становленні норм перекладу і визначенні його якості. Класичне лінгвістично орієнтоване перекладознавство виходить в цьому питанні зі встановленого рівня еквівалентності, культурна парадигма орієнтується на сумісність вихідних і цільових культурних норм і цінностей, діяльнісно орієнтований підхід ставить на чільне місце здатність перекладача до перестворення ментального образу першотвору без надмірного опертя на його мовне оформлення. Комплексний підхід до критики перекладу дозволяє органічно поєднати в межах однієї дослідницької моделі низку різних, однак дотичних теорій та методів.

Актуальність рецензованої роботи, на мій погляд, якраз і визначається її відчутним поліпарадигмальним і міждисциплінарним характером, цілком доречним задля вироблення теоретичних засад критики театрального перекладу та їх практичного застосування з метою критичного аналізу перекладів та вистав, створених на їх основі. На підтвердження цього припущення дисертантка пише про розташування запропонованої в дослідженні соціокультурної моделі критики театрального перекладу «на перетині таких наукових напрямів, як перекладознавство, театрознавство, літературознавство, соціокультурна лінгвістика, а також соціосеміотика та лінгвосинергетика» (с. 21).

Цілком закономірно, що **метою** дослідження стало конструювання і верифікація зазначеної моделі. Відповідно до поставленої мети авторкою було сформульовано низку завдань, кожне з яких знайшло висвітлення в окремому розділі чи підрозділі дисертації. Суголосним меті є визначення соціокультурної моделі критики театрального перекладу як **об'єкту** дослідження, а її параметрів та доміанти як його **предмету**. Принагідно

зауважу, що, на мій погляд, пані Галас варто було би зайняти більш послідовну позицію щодо висвітлення параметрів моделі, починаючи від їхньої номенклатури і закінчуючи функціоналом та взаємодією.

Матеріалом дослідження у відповідності до його інтерсеміотичного характеру виступають такі різнорівневі поняття, як оригінальна драматургічна творчість англомовних драматургів, зокрема Мартіна Макдони, її переклади українською мовою і театральні вистави на їх основі. До цього розлогого переліку я би додав розтлумачення стосовно того, які саме вербальні, паравербальні та невербальні складники театральної вистави було виокремлено та проаналізовано і в якій кількості.

Привертає увагу розмаїття **методів** дослідження, які ми за традицією можемо поділити на загальнонаукові, філологічні, суміжних дисциплін та власне перекладознавчі. Сама модель побудована на контрасті аналізу й синтезу, які дослідниця поділяє на етапи, ретельно пояснюючи й аналізуючи кожний із них. Виходячи з тлумачення перекладу як складної нелінійної семіотичної системи, що функціонує за принципом самоорганізації, пані Галас активно залучає дослідницький інструментарій не тільки власне семіотики, а й синергетики «для аналізу функціонування знаків у дискурсі та соціокультурі в цілому» (с. 23).

Робота характеризується відчутною **науковою новизною**, адже в ній вперше розроблено та верифіковано соціокультурну модель критики театрального перекладу як складного мультимодального феномену, кожен із модусів якого має бути повноцінно відтвореним при перенесенні до тільки до іншомовного, а й, передусім, до іншокультурного середовища. Згідно з теорією полісистеми, такий підхід уможливив вивчення театрального перекладу як органічної складової цільової (в нашому випадку української) культури. Новизну роботи сформульовано у низці положень, що виносяться на захист.

Теоретична значущість дослідження визначається тим, що його здобутки й постулати можуть вважатися внеском у розбудову лінгвістичної, культурної та семіотичної парадигм сучасного перекладознавства. Мультимодальний характер роботи сприятиме розвитку концепції

інтерсеміотичного перекладу, адже театральний переклад є водночас перекладом з однієї природної мови на іншу та перекладом з однієї знакової системи на іншу. Складність залучених до такого багаторівневого перетворення процесів визначає значущість теоретичних зусиль дисертантки. Проведене дослідження сприятиме подальшому формуванню теорій драматургічного та театрального перекладу. Її також можна вважати внеском в теорію художнього перекладу, оскільки п'єси, що виступають основою театрального тексту, є складовою художньої літератури. Врешті-решт, треба сказати (хоча сама авторка цього і не згадує), що її модель може виступати методологічним зразком як емпіричних розвідок на матеріалі критики перекладу інших творів інших авторів та інших мовних пар, так і подальших теоретичних пошуків, адже кожне нове досягнення є тільки черговою сходинкою на складному шляху пошуку наукової істини.

Як і будь-яка розробка в царині критики перекладу, рецензована дисертація має великий **практичний потенціал**. Перш за все, соціокультурну модель критики перекладу можна використовувати як основу для критичних оглядів театрознавців та журналістів, хоча тут я бачу певні проблеми, пов'язані з тим, що для здійснення таких оглядів фахівці у галузі театру та журналістики мають також бути добре обізнаними в питаннях теорії та практики перекладу. Аналогічно, перекладознавці, які би вирішили скористатися методичними розробками пані Галас, мають бути обізнаними в театральних питаннях. Хоча, сам приклад дисертантки наочно підтверджує можливість такого органічного поєднання різних фахів в одній особі.

Структура роботи є цілком органічною та відповідає її назві, меті і завданням. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Текст роботи супроводжується рисунками та діаграми, що унаочнюють сприйняття теоретичного матеріалу. Список теоретичної літератури складається з 359 джерел, з яких 211 (тобто майже 59%) написані іноземними мовами.

Власний доробок дисертантки становить 16 статей у фахових виданнях України, 2 статті у закордонних виданнях та 9 тез матеріалів конференцій.

Окрім цього, проміжні та кінцеві результати дослідження обговорювалися на численних міжнародних та всеукраїнських конференціях та семінарах.

Робота написана чіткою, зрозумілою мовою, із дотриманням усіх вимог наукового стилю. Автореферат та публікації повністю відбивають зміст всіх розділів дисертації.

Поряд із багатьма позитивними якостями, про які йшлося вище, хотілося би звернути увагу на деякі **дискусійні моменти, зауваження і побажання**, що потребують додаткового пояснення або ж уточнення.

1. Викликає певні застереження доцільність задекларованого в роботі методологічного інструментарію синергетики. Дисертантка пояснює деякі основні терміни цієї дисципліни у підрозділі 2.6 (точки біфуркації, флуктуації, дисипація, гомеостатичність тощо), але прагнення поєднати синергетичний аналіз з семіотичним і лінгвістичним видається не те, щоби невдалим, а скоріше недоцільним. Це підтверджує й практичний аналіз, в якому авторка час від час додає фрази на кшталт: «Сучасна драматургія руйнує гомеостатичність та ієрархічність класичної драматургії через нові прочитання та переосмислення» (с. 172), «Введення у дію пересічних громадян та люмпенізованих елементів суспільства у поєднанні з переосмисленням структури драматичного твору стали новими точками біфуркації у театральній системі, які створили нові макроструктури у театральному середовищі через випадкові внутрішні флуктуації» (там само), «По-перше, М. МакДона як драматург відомий у світі, що є атрактором для української театральної системи» (с. 184) тощо, які мають доволі спорадичний і скоріше метафоричний, ніж науково-пояснювальний характер. Треба додати, що останнім часом робляться все нові спроби перекладознавчого опрацювання синергетичної методології (див. наприклад докторську дисертацію М. Дорофєвої «Синергетика перекладу спеціальних текстів (німецько-український напрям)»), але у випадку рецензованого дисертаційного дослідження така спроба видається недостатньо систематизованою. Але з іншого боку, подальше заглиблення критики театрального перекладу в синергетичну проблематику має гарні дослідницькі перспективи.

2. Роботу присвячено проектуванню моделі критики театрального (не драматургічного!) перекладу, що передбачає аналіз всіх складників театрального тексту в його семіотичному тлумаченні – як мовних, так і позамовних. Тут ми зіштовхуємося з проблемою, характерною для більшості мультимодальних досліджень. Маю на увазі те, що матеріал в межах мовного модусу систематизований і ретельно опрацьований на численних прикладах, тоді як інформація щодо паравербального і невербального наповнення цього тексту в оригіналі й перекладі хоча й представлена достатньо повно на теоретичному рівні, але описана в практичній площині не так детально, як мовна. Зазначена проблема скоріше свідчить про недостатню виробленість загальної методології аналізу інтерсеміотичного та мультимодального перекладу.

3. Останнє зауваження стосується змістового наповнення окремих підрозділів дисертації, яке не завжди відповідає їхнім назвам і призначенню. Наприклад, значна частина підрозділу 3.1. «Етапи та рівні аналізу об'єктів критики соціокультурної моделі критики театрального перекладу» присвячена опису методологічної схеми К. Робінса, що, як визнає сама дисертантка, є «не стільки таксономією, за словами автора, скільки координатами для дослідження специфічних, складних стосунків оригінальної та перекладної творчості» (с. 99–100) і фактично не містить жодної інформації стосовно зазначених «етапів» та «рівнів». У підрозділі 3.2. «Текст як відправна точка критичного аналізу» знаходимо багато цікавого про різні види тексту (автотекст, ідіотекст, інтертекст), про мовну політику, про норми перекладу та ідеологію, але майже нічого про сам «критичний аналіз». У підрозділі 3.3.2. «Трансформації ознак національно-культурної ідентичності» міркування авторки про «гібридну національно-культурну ідентичність» погано узгоджуються з рештою переважно емпіричного матеріалу. У підрозділі 4.1.1. «Перекладний театральний дискурс у системі соціокультури України» зайвим видається аж занадто глибоке занурення в історію українського театру (що, безумовно, має бути частиною фонових знань театрального перекладача).

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим правилам і вимогам. Наведені міркування дають всі підстави стверджувати,

що дисертаційна робота А. С. Галас «Соціокультурна модель критики театрального перекладу» присвячена вирішенню актуальної наукової проблеми формалізації критики театрального перекладу шляхом розробки та верифікації його соціокультурної моделі на перетині лінгвістичної, культурної та семіотичної парадигм сучасного перекладознавства.

Вважаю, що кандидатська дисертація Галас Анни Сергіївни «Соціокультурна модель критики театрального перекладу» містить науково обґрунтовані результати, є цілісною, оригінальною й самостійною розвідкою, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою №567 Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно постанов КМУ №656 від 19.08.2015 р., №1159 від 30.12.2015 р. та №567 від 27.06.2016 р.), а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.16 – перекладознавство.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри перекладознавства

імені Миколи Лукаша

Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

Олександр РЕБРИЙ

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ

Начальник відділу

